UDC 378.1:377
DOI https://doi.org/10.31470/2415-3729-2021-14-108-133

Opportunities for Implementing a Cross-Disciplinary Approach in Institutions of Professional Pre-Higher and Higher Education in Ukraine

Tetiana Bykova
Doctor of Philosophy in Pedagogy (Ph.D)
Detached Structural Unit «Professional Pedagogical Specialty College of Oleksandr Dovzhenko Hlukhiv National Pedagogical University»
✉ 51, Kyiv-Moscow Str., Hlukhiv, Sumy region, Ukraine, 41400
E-mail: profpedkoledg@gmail.com
ORCID : https://orcid.org/0000-0001-7347-7713

Mykola Ivashchenko
Doctor of Philosophy in Pedagogy (Ph.D), Associate Professor,
Associate Professor of the Department of
Oleksandr Dovzhenko Hlukhiv National Pedagogical University
✉ 24, Kyiv-Moscow Str., Hlukhiv, Sumy region, Ukraine, 41400
E-mail: in22@ukr.net
ORCID : https://orcid.org/0000-0002-7006-5999

Vasyl Kovalchuk
Doctor of Pedagogical Sciences (DSc), Professor,
Head of the Department of Vocational Education and Technologies of Agricultural Production,
Oleksandr Dovzhenko Hlukhiv National Pedagogical University
✉ 24, Kyiv-Moscow Str., Hlukhiv, Sumy region, Ukraine, 41400
E-mail: v.i_kovalchuk@ukr.net
ORCID : https://orcid.org/0000-0002-5006-573X

Date of receipt of the article: September 25, 2021
Article accepted for publication: November 22, 2021

ISSN 2415-3729 (Print) / ISSN 2415-3737 (Online)
Website: https://education-journal.org

Можливості реалізації міждисциплінарного підходу у закладах фахової передвищої та вищої освіти України

Тетяна Борисівна Бикова
доктор філософії з галузі знань 01 Освіта/педагогіка
ВСП «Професійно-педагогічний фаховий коледж Глухівського національного педагогічного університету
імені Олександра Довженка»
✉ вул. Києво-Московська, 51, м. Глухів, Сумська обл., Україна, 41400

Микола Володимирович Іващенко
кандидат педагогічних наук, доцент
Глухівський національний педагогічний університет
імені Олександра Довженка
✉ вул. Києво-Московська, 24, м. Глухів, Сумська обл., Україна, 41400

Василь Іванович Ковальчук
доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри професійної освіти та технологій сільськогосподарського виробництва
Глухівський національний педагогічний університет
імені Олександра Довженка
✉ вул. Києво-Московська, 24, м. Глухів, Сумська обл., Україна, 41400

Дата надходження статті: 25 вересня 2021 р.
Стаття прийнята до друку: 22 листопада 2021 р.

Abstract

The paper highlights the opportunities for implementing an cross-disciplinary approach in institutions of professional pre-higher and higher education in Ukraine under conditions of decentralization. **The paper aims** to identify the status and prospects of implementing the cross-disciplinary approach in institutions of professional pre-higher and higher education under

© *Тетяна Бикова © Микола Іващенко © Василь Ковальчук*

conditions of guaranteed academic autonomy. The following theoretical **methods** are used in research: analysis of scientific literature and legislative acts; synthesis, systematization and generalization of the obtained results; surveys; statistical processing of empirical data. **The results**. It is found out that the academic autonomy of vocational schools and higher education institutions in Ukraine is declared at the state level through the right to introduce specialties, develop and implement educational programs, independently determine forms of education and forms of organizing educational process, determine the content and curricular, provide publishing activities. The results of the survey among both vocational schools teachers and higher education institutions teachers show that the realization of the right to academic autonomy for different participants of educational process is not equal. They are most implemented for the education institutions administration, then for teachers and only then for students. It is substantiated that implementing the principle of autonomy of pre-higher and higher education institutions under the conditions of increased influence of the global labour market on education and growing qualification gap actualizes the need to introduce the cross-disciplinary approach. A survey aimed at introducing forms of cross-disciplinary education shows their above-average use in vocational schools and higher education institutions, mostly in cross-disciplinary links, combining knowledge, methods from different specialties while studying individual subjects and between disciplines in the curriculum. The direction of development of cross-disciplinary programs is the least realized in practice. **Conclusions.** Positive developments in terms of efficiency, productivity, quality and affordability are possible only if all the stakeholders unite their efforts as well as the staff of vocational schools and higher education institutions start to work together. The research provides the basis to assert that the strategic directions for developing educational sector in Ukraine aimed at decentralization and autonomy identified at the state level are relevant. The autonomy of educational institutions

© Tetiana Bykova © Mykola Ivashchenko © Vasyl Kovalchuk

improves the quality of vocational education through the development and implementation of new specialties and specializations, the integration of educational programs within individual specialties, strengthening cross-disciplinary links at the level of content and teaching methodology.

Keywords: decentralization, academic autonomy, cross-disciplinary approach, cross-disciplinary connections, cross-disciplinary educational programs, higher education, pre-higher education.

References

1. Vanina, N. (2021 Mizhdystsyplinarnist v pidhotovtsi fakhovykh molodshykh bakalavriv [Interdisciplinarity in the training of professional junior bachelors]. *Fakhova peredvyshcha osvita: suchasni vyklyky ta perspektyvy rozvytku: materialy II Vseukrainskoi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi* (pp. 28-30). Zhytomyr: «Polissia». Retrieved from http://stlnau.in.ua/samoosvita/item/2021/ivet210422.pdf [in Ukrainian].

2. Verdenkhofa, O., Kaleniuk, I., Tsymbal, L. (2018). Parametry ta modeli avtonomii universytetiv. [*Parameters and models of university autonomy*]. *Mizhnarodna ekonomichna polityka – International economic policy*, 1 (28), 109–127. Retrieved from http://journals.uran.ua/jiep/article/view/169411 [in Ukrainian].

3. Vlasova, I. (2018). Avtonomiia zakladiv vyshchoi osvity: analiz kliuchovykh yevropeiskykh i mizhnarodnykh dokumentiv [Autonomy of higher education institutions: analysis of the key European and International documents]. *International Scientific Journal of Universities and Leadership*. 1(5), 62–71. Retrieved from https://ul-journal.org/index.php/journal/article/view/74 [in Ukrainian].

4. Vozniak, H., Zherebylo, I. (2020). Detsentralizatsiia osvity: vitchyzniani realii ta napriamy reformuvannia. [Decentralization of education: domestic realities and areas of reform]. *Svit finansiv – The world of finance*. 1(62). 128–139. Retrieved from http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/38176/1/%D0%92

%D0%BE%D0%B7%D0%BD%D1%8F%D0%BA.pdf [in Ukrainian].

5. Dobroskok, I.I., Melnyk, T.A. (2019). Pidhotovka maibutnikh pedahohiv profesiinoho navchannia v umovakh studentotsentrovanoho navchannia i vykladannia. [Training of the Future Vocational Education Teachers in the Conditions of Student-Centred Learning and Teaching]. *Professional Education: Methodology, Theory and Technologies*. 10, 143–157 Retrieved from http://176.105.99.114/bitstream/ handle/ 8989898989/ 5948/ 11.pdf?sequence=1&isAllowed=y [in Ukrainian].

6. Zaskalieta, S., Shcherbakova, O. (2020). Zastosuvannia pryntsypiv mizhpredmetnykh zviazkiv u vyshchii shkoli: zarubizhnyi dosvid. [General trends of professional training of teachers in the context of implementation of interdisciplinary relations (foreign experience)]. *Educological discourse*. 2 (29). 121–131. Retrieved from https://od.kubg.edu.ua/ index.php/ journal/article/view/692 [in Ukrainian].

7. Kovalchuk, V.I. (2021). Shliakhy podolannia kvalifikatsiinoho rozryvu v pidhotovtsi maibutnikh fakhivtsiv. [Ways to bridge the qualification gap in the training of future professionals]. *Profesiine stanovlennia osobystosti: problemy i perspektyvy : materialy* XI *Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii – Professional development of personality: problems and prospects: materials of the XI International scientific-practical conference* (pp. 27-38). Khmelnytskyi : KhNU [in Ukrainian].

8. Kolot, A. M. (2014). Mizhdystsyplinarnyi pidkhid yak dominanta rozvytku ekonomichnoi nauky ta osvitnoi diialnosti. [Interdisciplinary approach as a dominant development of economic science and educational activities]. *Sotsialna ekonomika – Social economy.* 1-2, 76–83. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/se_2014_1-2_15 [in Ukrainian].

9. Pokudina, L. (2017). Vykorystannia potentsialu mizhdystsyplinarnoi intehratsii u formuvanni hotovnosti do

profesiinoi diialnosti maibutnikh fakhivtsiv finansovo-ekonomichnoi sfery [Using the Potential of Interdisciplinary Integration in Preparing Future Financiers for Professional Activities]. *Pedahohika i psykholohiia profesiinoi osvity – Pedagogy and psychology of vocational education.* 1, 76–83 Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pippo_2017_1_8 [in Ukrainian].

10. Law of Ukraine "On Higher Education" № 1556-VII. (2014, July 01) Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18 [in Ukrainian].

11. Order of the Ministry of Education and Science "On the Approval of the Requirements for Interdisciplinary Educational (Scientific) Programs" № 128. (2021, February 01) Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0454-21#Text [in Ukrainian].

12. Law of Ukraine "On Professional Higher Education" № 2745-VIII. (2021, December 05) Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2745-19 [in Ukrainian].

13. Semeniuk, Yu., Kolisnichenko, N. (2019). Vyznachennia ta osnovni poniattia detsentralizatsii osvity: publichnoupravlinskyi kontekst. [Definitions and basic concepts of the decentralization in education: public-administration context]. *Public Administration and Local Government*. 3(42), 111–120. Retrieved from http://www.dridu.dp.ua/zbirnik_dums/2019/2019_03(42)/15.pdf [in Ukrainian].

14. Strategy for the development of higher education in Ukraine for 2021-2031. Retrieved from https://reform.org.ua/proj_edu_strategy_2021-2031.pdf [in Ukrainian].

15. Filipenko, A.S. (2018). Mizhdystsyplinarna metodolohiia: bazovi pryntsypy [Interdisciplinary methodology: basic principles]. *International relations, part «Economic sciences»*. 13, 7–13. Retrieved from http://journals.iir.kiev.ua/ index.php/ec_n/article/viewFile/3283/2959 [in Ukrainian].

16. Sheremet, I.I. (2018). Do istorii avtonomii universytetiv [To the history of university autonomy]. *Bulletin of Odessa*

National University. Sociology and political science. vol. 23, 1(30), 89–97. Retrieved from http://heraldiss.onu.edu.ua/index.php/2304-1439/article/view/145405 [in Ukrainian].

17. Shkura, I., Shulyk, Yu. (2020). Zarubizhnyi dosvid uprovadzhennia mizhdystsyplinarnykh osvitnikh prohram ta mozhlyvosti yoho zastosuvannia v Ukraini [Foreign experience of implementation of interdisciplinary educational programs and possibility of its application in Ukraine]. *Naukovi zapysky BDPU. Seriia: Pedahohichni nauky – Scientific notes of the Belarusian State Pedagogical University. Series: Pedagogical sciences*. Vol. 2, 114–127. Retrieved from https://pedagogy.bdpu.org/wp-content/uploads/2020/11/14.pdf [in Ukrainian].

Вступ

Процеси децентралізації в Україні значною мірою впливають на освітню сферу, стимулюючи досягнення її відповідності сучасним запитам суспільства та потребам економіки. Зважаючи на те, що децентралізація стосуються перерозподілу повноважень та функцій між центральним керівництвом та регіональними органами влади [13, с. 111], позитивні наслідки для освіти базуються на зрушеннях в бік ефективності, продуктивності, якості та доступності [13, с. 113].

Важливим поступом в означеному напрямі є законодавче закріплення автономії закладів освіти як права на самоврядування, що виявляється в самостійності, незалежності та відповідальності у прийнятті рішень з встановленням державних гарантій у чотирьох її вимірах: академічному, організаційному, фінансовому і кадровому. Особливого значення у напрямі забезпечення затребуваної суспільством якості професійної підготовки майбутніх фахівців набуває академічна автономія закладів фахової передвищої (ФПО) та вищої освіти (ВО), що реалізується через право запроваджувати спеціалізації, розробляти та реалізовувати в межах ліцензованої спеціальності освітні

 © Tetiana Bykova © Mykola Ivashchenko © Vasyl Kovalchuk

(наукові) програми – у закладах вищої освіти, освітньо-професійні програми – у закладах фахової передвищої освіти; самостійно визначати форми здобуття освіти та форми організації освітнього процесу; самостійно визначати зміст і програми навчальних дисциплін; видавати підручники, навчальні посібники тощо [10; 12].

Натомість реалізація принципу автономії закладів ФПО та ВО в умовах мінливості актуалізує використання кросдисциплінарного підходу.

Метою статті є виявлення стану та перспектив реалізації кросдисциплінарного підходу у закладах ФПО та ВО в умовах гарантованої академічної автономії.

Матеріали і методи досліджень

Окреслена тематика, знаходиться на перетині таких напрямів досліджень: децентралізація вітчизняної освіти, реалізація принципу автономії, потенціал кросдисциплінарного підходу. Проблематику децентралізації в освіті представлено у працях Г. Возняк, А. Гижка, Д. Дзвінчука, І. Жеребило, І. Застрожнікової, Н. Колісніченко, Л. Юрчук, Ю. Семенюка та ін. Теоретичні та практичні аспекти автономії закладів освіти потрапили в коло наукових інтересів О. Верденхофи, І. Власової, Н. Давидової, І. Каленюк, О. Линовицької, А. Павленка, Л. Цимбал, І. Шеремет та інших. Міждисциплінарність реалізації освітньої діяльності актуалізована в дослідженнях Г. Бевз, С. Заскалєти, А. Колота, Л. Покудіної, Л. Токарчук, А. Філіпенка, Т. Фінікова, І. Шкури, Ю. Шулик, О. Щербакової, та інших.

З огляду на результати вивчення наукових праць за окресленими напрямами ми дійшли висновку, що процеси децентралізації можна вважати однією з першопричин розширення прав закладів ФПО та ВО у напрямі надання їм чотирьохвимірної автономії. Так само вбачаємо широкі можливості впровадження кросдисциплінарного підходу у процесі освітньої діяльності закладів освіти, академічна автономія яких гарантована на рівні держави.

У дослідженні використані теоретичні методи: аналіз наукових публікацій та законодавчих актів – для порівняння та зіставлення різних поглядів на проблему, що досліджується, розгляду теоретичних питань, встановлення відповідності теорії та практики діючому законодавству в галузі освіти; синтез, систематизація та узагальнення – для обґрунтування основних положень дослідження та формулювання висновків.

Основним емпіричним методом було обрано опитування, що надало можливість виявити вагомість досліджуваної проблематики, стан та перспективи розвитку закладів ФПО та ВО у напрямі реалізації прав автономії та запровадження міждисциплінарного підходу. Статистична обробка емпіричних даних, отриманих у процесі опитування, дозволила описати їх з використанням кількісного та якісного аналізу.

Результати та їх обговорення

Поширення процесів децентралізації на освітню галузь спричинили зміни у розподілі повноважень в управлінні освітою та спрямуванні ресурсів із центрального рівня на базовий, змістили акценти діяльності органів місцевого самоврядування у секторі освіти у бік виконання наглядових функцій [4, с. 131].

Досліджуючи тенденції децентралізації управління освітою в Україні, Ю. Семенюк та Н. Колісніченко зазначають, що вона сприяє ефективному використанню ресурсів, покращенню якості освіти, задоволенню освітніх потреб громадян за умов чіткого розподілу повноважень і відповідальності органів управління та прозорих механізмів контролю [13, с. 112]. Очевидно, що децентралізація не відміняє центральний контроль, а залежить від рівнів його реалізації, від виду передачі повноважень і відповідальності та може виявлятися як: деконцентрація (функція ухвалення рішень залишається за центральним органом, проте основне навантаження зміщується на нижчий рівень; автономію

© Tetiana Bykova © Mykola Ivashchenko © Vasyl Kovalchuk

децентралізованих одиниць не передбачено), делегування (передача управлінської відповідальності за конкретні функції місцевим одиницям без безпосереднього контролю центральних органів влади; ухвалення рішень, не передбачає схвалення на вищому рівні, хоча відповідні повноваження можуть бути відкликані в будь-який час), деволюція (передбачена автономія та незалежність на місцях; непрямий, наглядовий контроль з боку центральних органів) і приватизація (відмова уряду від відповідальності за певні реалізовані функції на місцях; утворення приватних закладів та установ).

З огляду на законодавчі акти [10; 12] заклади ФПО та ВО мають право самостійно ухвалювати рішення з будь-яких питань у межах своєї автономії, однак, державну політику у сфері фахової передвищої та вищої освіти визначає Верховна Рада України, а формують і реалізують Кабінет Міністрів України, центральний орган виконавчої влади у сфері освіти і науки, інші державні органи та органи місцевого самоврядування. Тому діяльність закладів ФПО та ВО знаходиться на межі делегування та деволюції, зміщеної у бік деволюції. Зауважимо, що деволюційний вид передачі повноважень і відповідальності чітко виражений в академічній автономії закладів освіти.

І. Власова, досліджуючи ключові європейські і міжнародні документи, що встановлюють норми управління у галузі вищої освіти, наводить параметри складових автономії (організаційного, фінансового кадрового, академічного), за якими в країнах Європи визначають рівень університетської автономії. На основі аналізу відповідних параметрів у країнах ЄС встановлено, що університети є найбільш незалежними щодо вирішення питань кадрової, далі академічної, організаційної та фінансової автономії [3, с. 67].

Зауважимо, що аналогічна структура автономії у чотирьох її вимірах визначена законодавчими актами в сфері вітчизняної освіти. Шляхом анонімного опитування 64

викладачів закладів ФПО та ВО України (з використанням хмарного сервісу Гугл Форми) було виявлено стан реалізованості автономії їхніх закладів освіти за наведеними вимірами.

Встановлено, що вітчизняні заклади ВО є найбільш незалежними в академічній автономії (54,5% викладачів констатують рівень її реалізації як вищий за середній), вслід в фінансовій та кадровій (36,3%) і найменш – в організаційній (27,3%). Натомість викладачі закладів ФПО схиляються до того, що на рівні фінансової та кадрової автономії їх права реалізовані краще (про вищий за середній рівень їх реалізації стверджують 33,3% викладачів), а стан реалізації академічної та організаційної автономії виявляється гіршим за середній (зазначено 28,6% викладачів).

Зосередимо увагу на означених європейських показниках академічної автономії, порівнявши їх із законодавчо закріпленими правами вітчизняних закладів ФПО та ВО (табл.1).

Таблиця 1

Параметри академічної автономії

Європейських університетів	Задекларовані законом права вітчизняних закладів	
	ФПО	ВО
Можливість визначати загальну кількість студентів	Відповідно до ліцензійного обсягу	
	за кожною освітньо-професійною програмою та спеціальністю	на певному рівні вищої освіти або для певної освітньої програми
Можливість обирати студентів	Відповідно до Умов прийому, затверджених центральним органом виконавчої влади у сфері освіти і науки та Правил прийому, затверджених на їх основі	
	вченою радою закладу вищої освіти, до складу якого входить заклад ФПО	вченою радою ЗВО
Можливість впроваджувати програми	В межах ліцензованої спеціальності	
Можливість припиняти програми	Заява закладу освіти про анулювання власної ліцензії	
Можливість обирати мову викладання	Мовою освітнього процесу є державна мова	
	Відповідно до освітньо-професійної програми можуть викладатися одна або декілька дисциплін двома чи більше мовами	ЗВО має право прийняти рішення про викладання однієї, кількох або всіх

© Tetiana Bykova © Mykola Ivashchenko © Vasyl Kovalchuk

Продовження таблиці 1

	- державною мовою, англійською мовою, іншими офіційними мовами Європейського Союзу. Перелік іноземних мов, якими здійснюється викладання навчальних дисциплін, визначається закладом ФПО. Заклади ФПО приватної форми власності мають право вільного вибору мови навчання	дисциплін, виконання індивідуальних завдань та проведення контрольних заходів англійською мовою
Можливість обирати механізми забезпечення якості вищої освіти	Якість ФПО забезпечується шляхом здійснення процедур внутрішнього та зовнішнього забезпечення якості освіти. Педагогічна рада визначає систему та затверджує процедури внутрішнього забезпечення якості освіти	Передбачено функціонування систем внутрішнього та зовнішнього забезпечення якості Внутрішня система діє в межах Стандарту ВО для кожного рівня вищої освіти в межах кожної спеціальності
Можливість розробляти зміст освітніх програм	Заклад ФПО розробляє та затверджує освітньо-професійні програми відповідно до стандартів ФПО за відповідною спеціальністю (за наявності)	Самостійно розробляють і затверджують освітні програми з урахуванням вимог до відповідного рівня ВО, встановлених законодавством та стандартами ВО

Проведений нами аналіз результатів співставлення дозволяє стверджувати, що підходи до визначення академічної автономії в Україні та країнах ЄС є подібними. Однак, заклади ФПО та ВО не володіють повною академічною свободою в ухваленні рішень.

Так само І. Шеремет, досліджуючи історичний аспект автономії університетів, робить висновок, що академічна автономія хоча і передбачає безумовне на перший погляд право професорсько-викладацького складу самостійно визначати структуру та зміст навчання, однак ця складова автономії також знаходиться під впливом держави і роботодавців [16, с. 94].

Досліджуючи параметри та моделі автономії університетів (мінімальну, часткову й повну) [2, с. 123], О. Верденхофа, І. Каленюк та Л. Цимбал зауважують, що

завдання визначення виду автономії закладу освіти є досить непростим. Так, наприклад, для визначення індексу автономії в рамках дослідження, проведеного Центром досліджень та інновацій в сфері освіти організації економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР) взято за основу можливості ухвалювати рішення за 20 ключовими напрямами.

Натомість, проведене нами опитування викладачів вітчизняних закладів ФПО та ВО для виявлення особливостей реалізації академічної автономії, було проведене за переліком прав задекларованих Законами України «Про вищу освіту» та «Про фахову передвищу освіту» [10; 12]:

– право розробляти та реалізовувати освітні (наукові, освітньо-професійні) програми;
– право самостійно визначати форми здобуття освіти;
– право самостійно визначати форми організації освітнього процесу;
– право самостійно визначати зміст і програми навчальних дисциплін;
– право видавати підручники, навчальні посібники.

З цією метою педагогам було запропоновано висловити свою думку стосовно того, на скільки балів (від 0 до 5) реалізовані зазначені права для студентів, викладачів та адміністрації у їхньому закладі освіти.

Якщо порівнювати відповіді респондентів стосовно того, для кого з учасників освітнього процесу найбільш повно реалізовані права академічної свободи загалом за шести показниками, безумовне лідерство належить адміністрації закладів як ФПО так і ВО (про це свідчать відповіді 77,8% викладачів ФПО та 90,9 % викладачів ВО). Наступне місце за рівнем реалізації прав на автономію посіли викладачі (підтверджують такий стан 48,4% викладачів ФПО та 71,2% викладачів ВО). Найнижчу позицію стосовно реалізації прав на автономію займають студенти. Хоча,

підтримка їх автономності формує «…такі риси як сумлінність, самодисципліна, вміння ефективно керувати власним часом, брати на себе відповідальність та демонструвати освітню ініціативу», що сприяє розвитку свідомості та готовності до подальшої професійної самореалізації [5, с.152]. Про реалізацію академічних прав студентів на рівні вищим за середній у закладах ФПО стверджують лише 23, 8% опитаних, а у закладах ВО – 62,1%. Аналіз результатів опитування за окремими показниками має наступний вигляд:

1. Права адміністрації закладів ВО реалізовані найбільш повно однаково за усіма шести показниками (підтверджено 90,9% викладачів ВО).

2. Права адміністрації закладів ФПО реалізовані за чотирма останніми показниками більш повно (про рівень реалізації прав вище за середній твердить 81% викладачів ФПО), а за першими двома – дещо нижче (71,4% викладачів ФПО).

3. Права викладачів закладів ВО найбільш повно реалізовані за показниками самостійно визначати форми здобуття освіти у закладі та займатись видавничою діяльністю (вище за середній рівень підтверджують 81,8% викладачів ВО); наступною позицією є реалізація права визначати зміст дисциплін (про вищий за середній рівень висловилось 72,7 % викладачів ВО); решта показників за рівнем вище ніж посередньо засвідчена 63,6% викладачів.

4. Права викладачів закладів ФПО найбільш повно реалізовані за правом займатись видавничою діяльністю (вище за середній рівень підтверджують 76,2% викладачів ФПО); наступною позицією є реалізація права визначати зміст і програми навчальних дисциплін (про вищий за середній рівень висловилось майже 50 % викладачів ВО); право визначати форму освіти у закладі ФПО, на думку викладачів, є найменш реалізованим (про рівень вище середнього висловились лише 28,6% викладачів ФПО).

5. Реалізація академічних прав студентів закладів ВО на рівні більшим за середній розподілилась відповідно до відповідей викладачів наступним чином: впливати на процес розроблення та реалізації освітніх (наукових) програм та самостійно визначати форми здобуття освіти (підтверджено 72,7% особами); впливати на вибір та визначати форми організації освітнього процесу та бути співавторами підручників, навчальних посібників тощо (підтверджено 63,6% викладачів ВО); впливати на запровадження спеціалізацій та зміст і програми навчальних дисциплін (стверджують близько 50% респондентів).

6. Найбільш повно для студентів закладів ФПО реалізовано право самостійно визначати форми здобуття освіти (підтверджено 38,1% викладачів ФПО); на рівні вище за середній реалізовані права студентів впливати на вибір та визначати форми організації освітнього процесу, зміст і програми навчальних дисциплін та бути співавторами підручників, навчальних посібників тощо (стверджують від 15 до 20% викладачів ФПО); про реалізацію прав студентів закладів ФПО впливати на запровадження спеціалізацій та освітньо-професійних програм висловилось менше 10% опитаних.

З-поміж наведених шести параметрів академічної автономії, на нашу думку, найбільш важливими у напрямі вибору стратегії розвитку закладу освіти є можливість припиняти освітню діяльність за неактуальними спеціальностями та програмами, замість них впроваджувати нові, розробляючи їх зміст та форми реалізації з урахуванням «…глобальних викликів, які виникли перед світовою економікою на сьогодні, посиленням впливу глобального ринку праці й освітніх послуг, ризиків і загроз, які повстали перед економікою країни в останні роки, а найбільше – розвитком технологій нового покоління, загостренням демографічних і соціальних проблем тощо» [14, с .3]. З-поміж зазначеного, у зв'язку із загостренням проблеми

кваліфікаційного розриву між очікуваннями роботодавців та фактичними кваліфікаційними навичками випускників вітчизняних закладів освіти, її вирішення потребує спільного із стейкхолдерами удосконалення механізмів професійної підготовки, коригування змісту освітніх компонентів [7, с. 27-28].

У зв'язку з цим наше дослідження фокусується на важливості посилення закладами ФПО та ВО міждисциплінарності. Поняття міждисциплінарності розглядається науковцями з урахуванням специфіки спрямованості їхніх досліджень. Однак, у кожному з них виявляються як спільні ознаки досліджуваного феномену, так і унікальні підходи, що дозволяють глибше зрозуміти його сутнісні характеристики.

С. Заскалєта та О. Щербакова, аналізуючи мовну конструкцію терміну «міждисциплінарний» (interdiscipline) або «крос-дисциплінарний» (cross-discipline), розглядають його «як організаційний підрозділ, який включає дві або більше навчальні дисципліни» з опорою на положення концепції міжлисциплінарних досліджень, що стверджує про неможливість вивчення понять і фактів ізольовано один від одного. Посилаючись на працю закордонних дослідниць С. Дрейк та Р. Бернс, авторками акцентовано увагу на трьох підходах: мультидисциплінарному (multidisciplinary), міждисциплінарному (interdisciplinary), трансдисциплінарному (transdisciplinary) [6, с. 122].

Натомість А. Філіпенко, розглядаючи історію зародження крос-дисциплінарних (міждисциплінарних) досліджень стверджує, що мультидисциплінарність та трансдисциплінарність відповідають широкому значенню досліджуваного поняття, а власне міждисциплінарність – вузькому. Зазначаючи спільність основних принципів філософії у методологічному плані, науковець трактує три головні підходи кросдисциплінарності:

– мультидисциплінарність – підхід, за якого точки зору на спільну проблему двох дисциплін розглядаються одночасно, однак не інтегруються (зв'язок між дисциплінами ситуативний);

– міждисциплінарність – підхід, що передбачає взаємну інтеграцію двох дисциплін (їх організаційних концепцій, методологічних процедур, термінології, тощо) для отримання більш узагальненого розуміння спільної для дисциплін проблеми;

– трансдисциплінарність – підхід, що дозволяє підійти до вивчення сучасного світу з опорою на єдність знання та спільність проблем різних дисциплін, що може спричинити зародження нового наукового напряму чи наукової дисципліни [15, с. 8-9].

А. Колот, у процесі комплексного аналізу характеристик міжлисциплінарного підходу наводить дев'ять визначень міждисциплінарності. Переважно у них наголошується на використанні методів та інструментарію інших наук (дисциплін), можливості їх інтеграції під час міждисциплінарного проєктування об'єктів та предметів [8, с. 76-77].

Л. Покудіна, розглядаючи проблему використання потенціалу міждисциплінарної інтеграції («взаємопроникнення змісту різних навчальних дисциплін і створення єдиного освітнього потенціалу шляхом використання інноваційних педагогічних методів, засобів і організаційних форм навчання» [9, с. 57] у професійній освіті, відмічає, що міждисциплінарність втілюється на рівнях: загальнодидактичних принципів, цілей і завдань навчання, змістових зв'язків у межах однієї дисципліни чи між спорідненими дисциплінами, обґрунтування та застосування педагогічного інструментарію. Нею констатовано важливість організації міждисциплінарних курсів, інтегрованих занять, міжлисциплінарних модулей, іспитів, науково-дослідної діяльності [9, с. 58-60].

© Tetiana Bykova © Mykola Ivashchenko © Vasyl Kovalchuk

Зауважимо, що із внесенням змін до Закону України «Про вищу освіту» від 18 грудня 2019 року в Україні стартувала робота у напрямі запровадження міждисциплінарних освітніх програм. Зокрема, на початковому рівні (короткому циклі) вищої освіти можуть створюватися освітні програми за галуззю знань або групою спеціальностей, а на другому (магістерському) рівні вищої освіти можуть створюватися міждисциплінарні освітньо-наукові програми [4].

До того ж у Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2021–2031 роки виголошено, що міждисциплінарність з точки зору змісту освітніх програм надає фахівцям можливість всебічно, цілісно та більш глибоко дослідити об'єкт, розвиває навички критичного мислення, актуалізуючи свободу і відповідальність студентів у формуванні індивідуальної освітньої траєкторії [14, с .30].

Важливим кроком на шляху розроблення та запровадження міждисциплінарних освітніх програм є затвердження Наказом Міністерства освіти і науки № 128 у лютому 2021 року вимог до відповідних освітніх (наукових) програм [11]. Документ визначає мету, зміст та основні особливості міждисциплінарних (розширених) освітніх програм початкового рівня (короткого циклу) та міждисциплінарних освітньо-наукових програм другого (магістерського) та третього (освітньо-наукового) рівнів вищої освіти.

Нажаль, ситуація з упровадженням міждисциплінарного підходу у закладах ФПО ускладнена. З часів появи ФПО як принципово нового складника системи освіти України, жоден нормативний документ, що врегульовує функціонування відповідних закладів освіти на державному рівні не розглядає механізми реалізації у них міждисциплінарності. До того ж, як зазначає Н. Ваніна, реалізації міждисциплінарного підходу у системі фахової передвищої освіти перешкоджають організаційні та культурні бар'єри: дисциплінарний підхід в

навчальних планах, система заохочення на основі оцінки ефективності окремих структурних підрозділів тощо [1, с. 29].

Вивчаючи результати дослідження зарубіжного досвіду впровадження міждисциплінарних освітніх програм, виконаного І. Шкурою та Ю. Шулик [17], у фокус нашого дослідження потрапили виділені вищезгаданими науковцями форми проведення міждисциплінарного навчання: вивчення окремих дисциплін на основні поєднання знань, методів з різних спеціальностей, міждисциплінарні зв'язки між навчальними дисциплінами в освітній програмі, навчання здобувача освіти за двома освітніми програмами одночасно, міждисциплінарні програми [17, с. 118].

Для виявлення стану та перспектив упровадження міждисциплінарності у закладах ФПО та ВО до розробленого нами опитувальника було додано два питання, що стосуються рівнів реалізації аналогічних форм міждисциплінарного навчання та форм, які виявляються найбільш перспективними для використання в закладах освіти, де працюють респонденти.

Рівень застосування вище середнього у закладах ВО було означено за міжпредметними зв'язками, поєднанням знань, методів з різних спеціальностей під час вивчення окремих дисциплін та між предметами в освітній (науковій) програмі. Відповідне зазначено у відповідях 81,8% опитаних викладачів закладів ВО. Наступними, менш реалізованими, є навчання за двома спеціальностями (зазначили 72,7% викладачів закладів ВО) та впровадження міждисцмплінарних програм (вказали 63,6% респондентів).

Характерними формами міждисциплінарного навчання з рівнем упровадження у закладах ФПО вище за середній є: міждисциплінарні зв'язки (підтверджено 66,7% викладачів ФПО), поєднанням знань, методів з різних спеціальностей під час вивчення окремих дисциплін та міждисциплінарні зв'язки між предметами в освітньо-професійній програмі (42,9%). Навчання за двома програмами у закладах фахової

передвищої освіти не є популярним, а розроблення міждисциплінарних програм на сьогодні не передбачено законом.

Розподіл думок серед викладачів ФПО та ВО щодо перспективності використання форм міждисциплінарного навчання у подальшій освітній діяльності представлено на діаграмі (рис. 1).

Рис.1 Перспективність до використання форм міждисциплінарного навчання

Отже, найбільш перспективними на думку переважної більшості викладачів закладів ФПО та ВО є вже реалізовані на рівні вище за середній міжпредметні зв'язки (фактичні зв'язки, що встановлюються в процесі навчання або в свідомості здобувача освіти між різними навчальними предметами) та міждисциплінарні зв'язки між предметами в освітній (науковій) чи освітньо-професійній програмі.

Незначна популярність серед викладачів упровадження міждисциплінарних програм, на нашу думку, пояснюється тим, що цей напрям є недостатньо апробованим на практиці у вітчизняних закладах освіти.

Висновки

Проведене дослідження дає підстави стверджувати, що визначені на рівні держави стратегічні напрями розвитку освітньої галузі у напрямі децентралізації та надання закладам ФПО та ВО автономії є на часі актуальними. Реалізація прав автономії для всіх учасників освітнього процесу надає можливості впливати на якість надання освітніх послуг, ураховувати запити держави та суспільства щодо професійної підготовки майбутніх фахівців шляхом розроблення й упровадження нових спеціальностей та спеціалізацій, інтеграції освітніх програм у межах окремих спеціальностей, посилення міжлисциплінарних зв'язків на рівні змісту та методології викладання дисциплін. Однак, позитивні наслідки реформ для освіти у напрямі зрушень у бік ефективності, продуктивності, якості та доступності можливі лише за умов об'єднання зусиль усіх зацікавлених сторін та згуртованої роботи колективів закладів ФПО та ВО.

Література

1. Ваніна Н. Міждисциплінарність в підготовці фахових молодших бакалаврів. *Фахова передвища освіта: сучасні виклики та перспективи розвитку*: матеріали ІІ всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 22 квітня 2021 р.) / Інститут професійно-технічної освіти НАПН України. Житомир: «Полісся», 2021. С. 28–30. URL: http://stlnau.in.ua/samoosvita/item/2021/ivet210422.pdf (дата звернення: 5.09.2021).

2. Верденхофа О., Каленюк І., Цимбал Л. Параметри та моделі автономії університетів. *Міжнародна економічна політика*. 2018, №1 (28). С. 109–127. URL: http://journals.uran.ua/jiep/article/view/169411 (дата звернення: 5.09.2021).

3. Власова І. Автономія закладів вищої освіти: аналіз ключових європейських і міжнародних документів. *International Scientific Journal of Universities and Leadership*. 2018. № 1(5). С. 62–71. URL: https://ul-journal.org/index.php/journal/article/view/74 (дата звернення: 5.09.2021).

© Tetiana Bykova © Mykola Ivashchenko © Vasyl Kovalchuk

4. Возняк Г., Жеребило І. Децентралізація освіти: вітчизняні реалії та напрями реформування. *Світ фінансів.* 2020. № 1(62). С. 128–139. URL: http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/38176/1/%D0%92%D0%BE%D0%B7%D0%BD%D1%8F%D0%BA.pdf (дата звернення: 5.09.2021).

5. Доброскок І.І., Мельник Т.А. Підготовка майбутніх педагогів професійного навчання в умовах студентоцентрованого навчання і викладання. *Professional Education: Methodology, Theory and Technologies*. 2019. № 10, С. 143–157 URL: http://176.105.99.114/bitstream/ handle/ 8989898989/5948/11.pdf?sequence=1&isAllowed=y (дата звернення: 5.09.2021).

6. Заскалєта С., Щербакова О. Застосування принципів міжпредметних зв'язків у вищій школі: зарубіжний досвід. *Educological discourse*. 2020. № 2 (29). С. 121–131. URL: https://od.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/view/692 (дата звернення: 5.09.2021).

7. Ковальчук В.І. Шляхи подолання кваліфікаційного розриву в підготовці майбутніх фахівців. *Професійне становлення особистості: проблеми і перспективи* : матеріали XI міжнар. наук.-практ. конференції (м. Хмельницький, 25–26 листоп. 2021 р.). Хмельницький : ХНУ, 2021. С. 27–28

8. Колот А.М. Міждисциплінарний підхід як домінанта розвитку економічної науки та освітньої діяльності. *Соціальна економіка*. 2014. № 1-2. С. 76–83. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/se_2014_1-2_15 (дата звернення: 5.09.2021).

9. Покудіна Л.. Використання потенціалу міждисциплінарної інтеграції у формуванні готовності до професійної діяльності майбутніх фахівців фінансово-економічної сфери. *Педагогіка і психологія професійної освіти*, 2017. № 1. С. 76–83. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pippo_2017_1_8 (дата звернення: 5.09.2021).

10. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18 (дата звернення: 5.09.2021).

11. Про затвердження Вимог до міждисциплінарних освітніх (наукових) програм. Наказ МОН від 01.02.2021 р. № 128 https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0454-21#Text (дата звернення: 5.09.2021).

12. Про фахову передвищу освіту: Закон України від 06.06.2019 2745-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/ laws/ show/2745-19 (дата звернення: 5.09.2021).

13. Семенюк Ю., Колісніченко Н. Визначення та основні поняття децентралізації освіти: публічноуправлінський контекст. *Public Administration and Local Government*. 2019. № 3(42). С. 111–120. URL: http://www.dridu.dp.ua/ zbirnik_dums/2019/2019_03(42)/15.pdf (дата звернення: 5.09.2021).

14. Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2021–2031 роки. URL: https://reform.org.ua/proj_edu_strategy_2021-2031.pdf (дата звернення: 5.09.2021).

15. Філіпенко А.С. Міждисциплінарна методологія: базові принципи. *International relations, part «Economic sciences»*. 2018. №13. С. 7–13. URL: http://journals.iir.kiev.ua/ index.php/ec_n/article/viewFile/3283/2959 (дата звернення: 5.09.2021).

16. Шеремет І.І. До історії автономії університетів. *Вісник Одеського національного університету. Соціологія і політичні науки*. 2018, т. 23. № 1(30). С. 89–97. URL: http:// heraldiss.onu.edu.ua/index.php/2304-1439/article/view/145405 (дата звернення: 5.09.2021).

17. Шкура І., Шулик Ю. Зарубіжний досвід упровадження міждисциплінарних освітніх програм та можливості його застосування в Україні. *Наукові записки БДПУ. Серія: Педагогічні науки*. 2020. Вип.2. Бердянськ : БДПУ. С. 114–127. URL: https://pedagogy.bdpu.org/ wp-content/ uploads/ 2020/11/14.pdf (дата звернення: 5.09.2021).

Бикова Т.Б., Іващенко М.В., Ковальчук В.І.

Можливості реалізації міждисциплінарного підходу у закладах фахової передвищої та вищої освіти України

Анотація

У статті висвітлено можливості реалізації міждисциплінарного підходу у закладах фахової передвищої та вищої освіти в умовах децентралізації. Встановлено аналогічність структури автономії вітчизняних закладів освіти та європейських. Обґрунтовано важливість академічної автономії закладів освіти у напрямі забезпечення затребуваної суспільством якості професійної підготовки майбутніх фахівців.

Через порівняння основних положень законів України «Про фахову передвищу освіту» та «Про вищу освіту» з параметрами академічної автономії університетів Європи, відмічена подібність підходів до її визначення.

У процесі опитування викладачів закладів фахової передвищої та вищої освіти виявлено стан реалізації прав академічної автономії для студентів, викладачів, адміністрації та стан упровадження міждисциплінарного підходу за такими формами як: вивчення окремих дисциплін на основні поєднання знань, методів з різних спеціальностей; міждисциплінарні зв'язки між навчальними дисциплінами в освітній програмі; навчання здобувача освіти за двома освітніми програмами одночасно; міждисциплінарні програми. З огляду на результати опитування встановлено, що найбільш перспективними є реалізовані у закладах фахової передвищої та вищої освіти міжпредметні та міждисциплінарні зв'язки. Не висока популярність розроблення та впровадження міждисциплінарних програм у вітчизняних закладах вищої освіти пов'язана з недостатньою їх апробацією за часом, а у закладах фахової передвищої освіти – через відсутність відповідного нормативно-правового підґрунтя.

Зроблено висновок: задекларовані на рівні держави права академічної автономії забезпечують можливості розроблення й упровадження нових спеціальностей та спеціалізацій, інтеграцію освітніх програм, посилення міждисциплінарних зв'язків та сприяють зростанню ефективності, продуктивності, якості та доступності професійної освіти.

© Тетяна Бикова © Микола Іващенко © Василь Ковальчук

Ключові слова: децентралізація, академічна автономія, кросдисциплінарний підхід, міжпредметні зв'язки, міждисциплінарні зв'язки, міждисциплінарні освітні програми, вища освіта, фахова передвища освіта.

Быкова Т.Б., Иващенко Н.В., Ковальчук В.И.

Возможности реализации междисциплинарного подхода в учреждениях профессионального высшего и высшего образования Украины

Аннотация

В статье отражены возможности реализации междисциплинарного подхода в учреждениях профессионального высшего и высшего образования в условиях децентрализации. Установлена аналогичность структуры автономии отечественных учебных заведений и европейских. Обоснована важность академической автономии учебных заведений в направлении обеспечения востребованного обществом качества профессиональной подготовки будущих специалистов.

Способом сравнения основных положений законов Украины «О профессиональном высшем образовании» и «О высшем образовании» с параметрами академической автономии университетов Европы отмечено сходство подходов к ее определению.

В процессе опроса преподавателей учреждений профессионального высшего и высшего образования выявлено состояние реализации прав академической автономии для студентов, преподавателей, администрации а также состояние внедрения междисциплинарного подхода по таким формам: изучение отдельных дисциплин на основные сочетания знаний, методов различных специальностей; междисциплинарные связи между учебными дисциплинами в образовательной программе; обучение обучающегося по двум образовательным программам одновременно; междисциплинарные программы. Учитывая результаты опроса установлено, что наиболее перспективными являются реализованные в учреждениях профессионального высшего и высшего образования межпредметные и

 © Tetiana Bykova © Mykola Ivashchenko © Vasyl Kovalchuk

междисциплинарные связи. Не высокая популярность разработки и внедрения междисциплинарных программ в отечественных учреждениях высшего образования связана с недостаточной их апробацией по времени, а в учреждениях профессионального высшего образования – с отсутствием соответствующей нормативно-правовой основы.

Сделаны выводы: задекларированные на уровне государства права академической автономии обеспечивают возможности разработки и внедрения новых специальностей и специализаций, интеграцию образовательных программ, усиление междисциплинарных связей и способствуют росту эффективности, производительности, качества и доступности профессионального образования.

Ключевые слова*:* децентрализация, академическая автономия, кросдисциплинарный подход, межпредметные связи, междисциплинарные связи, междисциплинарные образовательные программы, высшее образование, профессиональное высшее образование.